

Мр Живорад МИЛЕНОВИЋ

ОБРАЗОВАЊЕ ГОРАНСКЕ ЕТНИЧКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ ОД 1918. ГОДИНЕ ДО ДАНАС

Апстракт: У раду је дат приказ школства и образовања становника горанске етничке заједнице од 1918. године до данас. Гора је подручје на обронцима Шар-планине, Кораба и Коритника са мало природних сировина, где се образовању одувек придавао велики значај, што је допринело да један број становника села општине Гора стекне највиша академска звања из различитих области. Становништво села општине Гора увек је имало позитиван став према образовању, али се у прошлости Горанци, углавном опредељени за сточарство, печалбарство или настављање породичне традиције, нису много образовали, па се њихово формално образовање углавном завршавало са основном школом, што је посебно случај код жена, док се у данашњим условима друштвено-културног живота и рада, свестан потребе за образовањем, све већи број Горанаца укључује у образовање у средњим школама, али је и даље недовољан број оних који се уписују на студије у школама и факултетима високог образовања.

Кључне речи: образовање, Гора, горанска етничка заједница, Горанци, општина Гора.

Увод

Горанци су хомогени етнодемографски систем високоразвијеног својства хомеостазе из које резултира посебан етнички идентитет као основа формирања горанске етничке групе. Својатају их многи, који би желели да су Горанци Бугари (Кристо, 1956), Македонци (Нешић, 1985; Хоџа, 2005), па чак и Албанци (Красни-

ћи, 1963; Мирдита, 1979; Анамли, 1982; Мелећи, 1994) (да их по други пут и/или додатно исламизују), иако је исламизација Горанаца, започета у XVI веку, дефинитивно извршена средином XX века (Радовановић, 1995), после чега се одвијају критичне фазе етнокултурне консолидације и интегрисања горанског слојевитог етничког ентитета. Но, без обзира на то, па и чињенице (хтели то многи у Србији да признају или не) да држава Србија о њима не води рачуна колико би требало и колико они према својој мисији коју у интересу Србије спроводе на овим просторима заслужују (или то Србија чини колико може или мора) и што их је својевремено патријарх Арсеније IV Јовановић Шакабента при Другој сеоби Срба од 1737. до 1739. године (Вуковић, 1996) напросто заборавио и/или (не)намерно оставио, када је и извршена масовна исламизација Горанаца, они су увек остајали при ставу да су пореклом Срби, да је њихов језик српски, а држава Србија, чије су интересе несебично бранили, што и данас, у најтежој ситуацији свог постанка и опстанка, чине, бранећи Србију, српски језик и школство Србије на овим просторима.

Горанска етничка група настала је дуготрајним антропогеографско-етнолошким процесом, „... чију основу чини средњовековна православна српско-словенска популација, у симбиози са сродним и другим етнокултурним старобалканским слојевима и оријенталним утицајима, који са традиционалном културом и исламизацијом представљају главне компоненте њене етногенезе“ (Радовановић, 1995, стр. 13). Становништво Горе је муслиманске вероисповести, али се по свом културном и етнопсихичком ентитету битно разликује од свих осталих муслиманских популација у земљама негдашње Југославије. Они су увек „... у својој географској и етнокултурној дагости остали аутономан, самосвојан, једини...“ (Радовановић, 1995), али народ близак српским и српско-муслиманским ентитетима Старе Србије, а у етнокултурном смислу инкомпатибилан родовској патријархалној организацији арбанашког етникума и његовим социјалним и културним институцијама.

Свесни да је Гора регија са мало природних сировина, Горанци у Гори су се у прошлости (а и данас) искључиво бавили сточарством, јер за пољопривреду и друге привредне гране и индустрију услова нема. Велики број одраслих радноспособних мушкараца одлазио је на рад (гурбет) у друге крајеве Србије и земље у окружењу, укључујући и земље ЕУ и Америке. Горанци који су остајали у Гори имали су позитиван став о образовању, мада се у прошлости, као што је то и сада случај, нису много образовали, а њихово фор-

мално образовање углавном се завршавало са основном школом. Развој школства на просторима данашње Горе везује се за период после Првог светског рата. Прве школе радиле су у приватним кућама које нису одговарале прописима и педагошко-психолошким и дидактичко-методичким захтевима. Није било наставних средстава за извођење наставе нити библиотеке. Није било ни уџбеника, осим оних које би на наставу доносили сами наставници. Инфраструктура и саобраћајне комуникације су биле слабе, што је додатно отежавало рад школа и просветних радника.

Образовање од 1918. до 1999. године

Између два светска рата у Гори су радиле 4 основне школе: (1) ОШ „Цар Душан“ у Враништу од 1918. године, (2) ОШ у Броду од 1920. године, (3) ОШ у Рестелици од 1922. године и (4) ОШ у Рапчи од 1929. године (Хоџа, 2005, стр. 138). Поменуте основне школе радиле су у веома тешким условима. Похађали су их само ученици из ова четири села. Такво стање трајало је све до завршетка Другог светског рата, након чега школство у Гори почиње да се развија упоредо са променама у осталим сферама живота и рада. Од школске 1995/96. године у Гори је било 6 основних школа: 1) ОШ „Небојша Јерковић“ у Драгашу, (2) ОШ „25. Мај“ у Враништу, (3) ОШ „22. децембар“ у Рестелици, (4) ОШ „5. октобар“ у Крушеву, (5) ОШ „9. мај“ у Рапчи и (6) ОШ „Зенуни“ у Броду.

Поред наведених основних школа које су у свом саставу обухватале и издвојена одељења од 1. до 4. разреда у свим селима општине Гора, у Драгашу је радила и средња Економско-трговинска школа, као и издвојено одељење Гимназије из Призрена.

Подаци из 1991. године (Петовар, 1995, 435–436) о формалном образовању становништва старијег од 15 година према полу указују да је далеко више мушкараца укључено у формално образовање – 62,30%, док је жена само 24,70%. При том треба истаћи да је највећи број жена своје формално образовање завршавао са основном школом, а мали број женске популације завршавао је средњу школу. Проходност до вишег и високог образовања је незнатан. Само 2,10% мушкараца и 0,09% жена из Горе завршило је факултет (Петовар, 1995, 436).

Према подацима из 1998. године (Ахметовић, 1999), у Гори су била 402 интелектуалца: од тога 10 доктора наука, 3 магистара наука, 8 специјалиста науке, 231 са високом школском спремом, 142 са вишом школском спремом и 8 са петим степеном стручне

спреме (Ахметовић, 1999, 157–171). У то време у Гори су радила 142 просветна радника: од тога са факултетом – 32, са вишом школском спремом – 72, са педагошком академијом – 26 и са средњом школском спремом – 12 (Ахметовић, 1999, 168–171).

Образовање у Гори после 1999. године

Данас на простору Горе ради 6 основних школа:

ОШ „Небојша Јерковић“ у Драгашу, са 150 ученика. Има издвојена одељења од 1. до 4. разреда у селима Љубовиште, Кукуљане, Лештане и Радеша. Од 2008. године, одељења на српском језику од 1. до 8. разреда наставу изводе у селима Кукуљане и Љубовиште, јер су управу над школом преузели Албанци после једностраног проглашења независне државе Косово.

ОШ „Зенуни“ у Броду са 100 ученика. Има издвојена одељења од 1. до 4. разреда у селима Бачка и Диканце. Настава се изводи на српском језику, а једно одељење наставу изводи на бошњачком језику.

ОШ „25. мај“ у Враништу са 35 ученика. Има издвојена одељења од 1. до 4. разреда у селима Млике и Орчуша. Настава се изводи на српском језику.

ОШ „9. мај“ у Рапчи (школа се налази између села Горња и Доња Рапча) са 60 ученика. Има издвојена одељења од 1. до 4. разреда у Великом и Малом Крстацу. Настава се изводи на српском језику.

ОШ „5. октобар“ у Крушеву са 145 ученика. У селу Крушеву школа носи назив ОШ „Светлост“ и има 46 ученика. Настава се изводи на бошњачком језику. Настава на српском језику изводи се у издвојеним одељењима ове школе од 1. до 8. разреда у Глобочици, и од 1. до 4. разреда у Злом Потоку. У настави на српском језику укупно су укључена 99 ученика.

ОШ „22. децембар“ у Рестелици. Школа има 600 ученика и нема издвојених одељења. Настава се изводи на српском језику – 90% ученика, и на албанском и босанском језику – 10% ученика.

Одељења која наставу изводе на српском језику раде по наставним плановима и програмима Републике Србије, док одељења на бошњачком и албанском језику наставу изводе по плановима и програмима косовских институција. Наставу на српском језику у свим основним школама изводи квалификовани наставни кадар са завршеном вишом, односно високом школском спремом, док наставу на бошњачком, а посебно на албанском језику, наставу изводи неквалификовани наставни кадар са завршеном само средњом шко-

лом. Има доста случајева да наставу изводи и наставни кадар са завршеним трећим степеном школске спреме или ученици који још увек похађају средњу школу и паралелно држе наставу у основној школи. На подручју Горе не организују се курсеви и семинари у оквиру професионалног и стручног усавршавања наставника. Ову обавезу наставници или не испуњавају, или курсеви и семинаре похађају у другим центрима на Косову и Метохији и у Србији.

Табела 1. *Преглед ученика средње Економско-трговинске школе у селу Млике на крају школске 2008/09. године*

Смер/ разред	I	II	III	IV	Укупно
економски техничар	21	19	8	22	70
правни техничар	0	13	10	0	23
трговац	16	17	15	0	48
гимназија – природно-математички смер	16	17	15	0	48
Укупно	37	49	33	22	141

Поред наведених основних школа, у Драгашу је радила и средња Економско-туристичка школа. Из већ наведених разлога, од школске 2006/07. године, ова школа је измештена у село Млике. Има 4 смера: (1) економски техничар, (2) правни техничар, (3) трговац – трогодишња и (4) одељење гимназије природно-математичког смера. На крају школске 2008/09. године средњу економско-туристичку школу у селу Млике похађала су 139 ученика. Од тога, 86 су мушког, а 53 женског пола. Структура ученика по смеровима приказана је у табели 1. У поменутој средњу школу, за школску 2009/10. годину уписано је укупно 38 ученика. Од тога, на смеру за економске техничаре – 21, и на природно-математичком смеру гимназије – 17 ученика. Није било пријављених кандидата на смеровима за правне техничаре и трговце, а управо је у Србији интересовање за ове смерове, посебно за правне техничаре, велико. Према изнесеним подацима, током школске 2009/10. године, средњу школу, уместо досадашњих 139, похађа 157 ученика. Нема података колики број ученика – Горанаца, који заврше средњу школу, уписује високе школе и факултете, јер више од половине Горанаца живи ван Горе. Када су у питању ученици који живе у Гори, број оних који уписује

високе школе и факултете је мали. Према незваничним подацима, до краја 2008. године, у Гори је диплому факултета стекло још 150 Горанаца, а неки од њих стекли су и више академске, специјалистичке, магистарске и докторске дипломе. Број високообразованих Горанаца данас је недовољан.

Закључак

Почетак школства у Гори везује се за период после Првог светског рата, за 1918. годину, када је у Враништу отворена прва основна школа. Од школске 1995/96. у Гори ради 6 основних школа. Осим основне, у селу Млике ради и средња економско-трговачка школа са 4 смера: 1) економски техничар, 2) правни техничар, 3) трговац и 4) гимназија (природно-математички смер). Становништво Горе је одувек имало позитиван став о образовању, али се у прошлости, а и данас, нису много образовали. Њихово формално образовање углавном се завршавало са основном школом. Један део завршава и средњу школу, али је недовољан број оних који завршавају школе и факултете високог образовања. Посебан проблем који се у Гори може ускоро јавити јесте недостатак наставног кадра за извођење предметне наставе у основним и у средњој школи. То исказује потребу укључивања већег броја свршених ученика средње школе у селу Млике на студије на учитељском и другим наставничким факултетима.

Литература

- Anamli 1982: Anamli S., *Od ilirite kaj Arbite. Albancite i nivnite regioni*, Tirana: Gervis.
- Антонијевић 1995: Д. Антонијевић, *Идентитет Горанаца*, рад у зборнику радова са међународне конференције *Положај мањина у Савезној Републици Југославији*, Београд: САНУ.
- Ахметовић 1999: Б. Ахметовић, *Гора и Горанци*, Београд: Интер ЈУ прес.
- Вуковић 1996: С. Вуковић, *Српски јерарси од деветог до двадесетог века (историја Српске православне цркве)*, Београд: Евро.
- Војковић 1995: Г. Војковић, „Основне карактеристике динамичних промена становништва Горе, Опља и Средачке жупе“, рад у: *Шарпланинске жупе Гора, Опље и Средска*, књига 40/II,

- 385–404. Београд: Географски институт „Јован Цвијић“ Српске академије наука и уметности.
- Јастребов 1881: И. С. Јастребов, *Хрисовуља Дечанског краља од године 1326, рад у Гласнику Српског ученог друштва*, Београд: Српско учено друштво.
- Kristo 1956: V. Kristo, *Albanska geomorfologija*, Tirana: Usht.
- Krasniqi 1963: M. Krasniqi, *Sovremene drushtveno geografske promene na Kosovu i Metohiji*, Prishtina.
- Кулић, Деспотовић 2005: Р. Кулић, М. Деспотовић, *Увод у андрагогију*, Београд: Свет књиге.
- Meleq 1994: H. Meleq, *Opole i Gora, geografski osvrt*, Dragash.
- Mirdita 1979: Z. Mirdita, *Dardanski studii*, Prishtina.
- Нешић 1985: П. Нешић, *Исламизовани Македонци*, интервју дат листу *Јединство* 11.10.1985. године, Приштина: Јединство.
- Петовар 1995: К. Петовар, „Особености социјалног простора Горе и Средске“, рад у: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска*, књига 40/II, 427–451. Београд: Географски институт „Јован Цвијић“ Српске академије наука и уметности.
- Радовановић 1995: М. Радовановић, „Антропогеографске и етнодемографске особености шарпланинских жупа Горе, Опоља и Средске“, рад у: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска*, књига 40/II, 11–75. Београд: Географски институт „Јован Цвијић“ Српске академије наука и уметности.
- Статистички годишњак за 1991. и 1997. годину*, Београд: Републички завод за статистику Србије.
- Стојановић, Стевановић 1995: Б. Стојановић, Р. Стевановић, „Прогноза демографских промена у Гори, Опољу и Средачкој жупи до 2011. године“, рад у: *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска*, књига 40/II, 413–426. Београд: Географски институт „Јован Цвијић“ Српске академије наука и уметности.
- Хоџа 2005: М. Хоџа, *Гора и Гораните, физички, историски и етнокултурен осврт*, Тирана: Гервис.
- Џоговић 1996: А. Џоговић, *Ономастика Горе – оноματοлошки прилози XII*, Београд: Српска академија наука и уметности.

Živorad MILENOVIĆ

The Formation of Goran's Ethnic Community in
Kosovo and Metohia from 1918 until Now

Summary

The author gives the overview of schooling and education of the population of Goran's ethnic community from 1918 until now. Gora (forest, woods) is an area at the slopes of Šar planina, Korab and Koritnik with few natural raw materials, where the education was given a great importance which had contributed to a part of inhabitants of the village of the Municipality Gora to acquire the highest academic titles from different fields. The population of the village of the Municipality Gora had always had a positive approach on the education, but Goranci (inhabitants of Gora) were mostly orientated themselves toward cattle breeding, earning money or continuation of family tradition in the past, did not educate themselves largely, so that they ended up their formal education mostly with the primary school what was the case with women in the past; on the other hand, in actual circumstances of social-cultural life and work and being aware of the needs for education, a greater number of Goranci is included in the education system in grammar schools, but there is an insufficient number of the ones enrolling the studies at the faculties and higher schools of education.